

KOMUNIKACIONA SREDSTVA I NAŠ ODNOS PREMA NJIMA

Bez sumnje se naša današnjica može nazvati vijekom masovnih sredstava. Televizija, radio, kibernetika, kompjuteri vladaju svijetom i mnogi futurolozi prorokuju propast i smrt knjige, novina i štampane riječi. Medjutim točna štatistička ispitivanja ukazala su na neispravnost svih proročanstva futurologa i dokazala kako žilavo i živo knjiga i pisama riječ uplivisaju odgoj, nauku i informaciju. Već se pokušavalo razjasniti taj fenomen, naklade knjiga rastu usprkos televizije i kibernetike i štampana riječ, kojoj se prorokovala smrt doživljava novu renesansu u svijetu.

Ali to je samo situacija na svjetskom polju, kako kod nas izgleda situacija štampane riječi to se do sada kod nas nije točno ispitalo, pa mi se čini da bi se baš studentski časopis i sami studenti morali baviti ovom važnom štatističkom problematikom proširenja naše štampane riječi. Možda bi nam štatistička istraživanja otkrila mnogo interesantnih stvari iz kojih bi mogli povući neke upute za daljnju djelatnost.

Šteta bi bila ipak preskočiti ostala masovna sredstva s kojima naš narod dodje samo na indirektan način u dodir, jer televiziju, radio i kibernetičke aparate mi samo pasivno konzumiramo jer nijedan program nije na našem jeziku ili u našoj užoj kulturi a program većine se nimalo ne obazire na naše zahtjeve (ako pak to učini samo iz sebičnih razloga, naime iskorištava senzacionalne vijesti u smislu kurioziteta, kao starina, politička borba, izvanrednost, novost, arhaičnost itd.).

Jasno je da su moderna masovna komunikativna sredstva najpozitivnija izumeća ljudskoga duha. Ona se moraju akceptirati i primiti takvim kakva zaista i jesu. Drugo mešto je da mi - kao manjina - u tim masovnim sredstvima nikakvog učestva nemamo, na da je općenito poznato da je od mnogih stupova modernog života ova skupina jedna od najvažnijih i to u svjetskom smislu. Prema tome mirno možemo zaključiti, što zapravo logički i proizlazi iz dosada kaženoga, da su gradišćanski Hrvati svijesno isključeni "višom" silom iz sadašnjeg kulturnog "paradižoma". Čini mi se da je silom zapečaćen jedan izvor narodne kulture i narodne svijesti, koji bi svojom bujicom mogao osviježiti stare i zastarane članove kulture i narodnosti. Svaki kulturni čovjek može samo žaliti što se jedna manjinska kultura nesmiije angažirati u televiziju i radiju, jer joj se to sprječava u isto vrijeme kada se u istim masovnim sredstvima donša čitav niz emisija o ništavnim stvarima, o neznatnim događajima. Za jednu živu narodnu kulturu svijet tehnike nema razumijevanja, na da sam uvjeren da bi se uz dobru volju lako moglo ostvariti minimalni zahtjevi jedne manjine u zadovoljavajućoj mjeri. Danas žalujemo za starim kulturama, žigosamo jednoga Corteza, Pizara i druge slične

ličnosti, jer nas dijele stoljeća ili decenija od njih. Danas naučenjaci troše milijarde za spasavanje starih kultura uz mnogo snobističkih, ulizajućih argumenata ali za postojeće kulture nema razumijevanja, postojeće kulture mogu i propasti. U kulturnom smislu nikada se nije pitalo koliko življa ima manjinska kultura, već se polazi iz stanovišta, svaka kultura ima nešto izvanrednoga, lijepoga, vrijednoga što bi morali čuvati kao dostignuće ljudskog duha.

Mirno možemo dakle kazati da smo mi, kao manjina, potrošači pasivnog karaktera bez ikakve aktivnosti. Pasivnost nam je donekle slična onoj u smrtnom grču, kada male životinje osjećaju napad grabežljivi životinja. Ukočeni bujimo u kompleks superiorne kulture, koja nam sjela na duhove kao neka mora, vještica i od koje se ni pod koju cijenu ne možemo osloboditi (u čemu ne kažem još ništa o vrijednosti ili bezvrijednosti jedne kulture, dapače i ja joj se divim). Vrijeme bi bilo da se iz tog smrtnog grča probudimo i da malo otaremo oči da jasnije vidimo budućnost.

Jasno da nas televizija neće pustiti u svoje "svete" vrtove ali u radiju bi i za nas morale postojati odmjerene mogućnosti, bez partijskih argumenata, jer baš ovih dana možemo doživjeti da naš ORF najoštrije odbija svako umješanje bilo koje stranke. Zašto se ne bi držao i u našem pitanju toga? Mi čujemo engleske, francuske emisije, po nekoji put i u esperanto jeziku, a čak i neke druge. A gdje su ti Englezi, Francuzi i Esperantisti - austrijski državljani? Mi kao državljani ove zemlje nemamo toliko prava kao turisti tuđih jezika, kao šakica Esperantista, mi smo pastorčadi Austrije u svakom pogledu ili je možda jedna grupica ljudi u Austriji prodala kulturne interese za komercionalne?

Naše mogućnosti danas leže u privatnim inicijativama, koje su svakako povezane uz osjetljive materialne žrtve, kao n.p. stvaranje privatnih snimka u vlastitom laboru ili snimanje kojih hrvatskih emisija ili emisija u ORF-u u njemačkom jeziku o gradišćanskim Hrvatima. Tu se plaća iz privatnog džepa sve: aparat, vrpca, ploča, audiovizuelna sredstva itd. A koliko imamo takvih idealista, tko će posegnuti duboko u svoj džep?!

Povodom svijetskog ljeta knjige, kojom je proglašena ova godina od UNESCO-a je generalni direktor R. Mahen proglasio da su knjige, novine, štampana riječ uopće "pitanja duhovne egzistencije", dakle pitanja od životne važnosti. To znači, da unatoč radija, televizije štampana riječ ostaje glavnim izvorom duhovne kulture. Pošto mi nemamo ni u televiziji, ni u radiju nikakvog kulturnog, zabavnog ili odgajajućeg programa prisiljeni smo da se koristimo jedino knjigom i štampanom riječju. Pri tome su nam problemi skoro nesvladljivi. Financijske poteškoće paruju se nerazumijevanjem u narodu a i u redovinadržavne većine. Na nekim poljima smo dobro snabdjeveni knjigama, kao na pr. crkvenim knjigama, ali već i na

školskom i na polju daljnega obrazovanja inamo samo skromne početke ne govoreći ništa o beletristici i svim ostalim naukama i poljima izdavačke kulture. Danas prosječni gradišćanski Hrvat pročitati na godinu, uz svoj nedjeljni molitvenik, 1 (jednu) knjigu u hrvatskom jeziku, što znači toliko da je naš narod na stupnju duhovnog analfabetizma. Nipošto se nesmiijemo čuditi kada većina ljudi ne vlada dobro ni pismenim hrvatskim jezikom, a niti svojim vlastitim dijalekton. Većina njih naine nije imala prilike uvježbati jezične idiome, jer niti u školi a niti u životu zato nisu imali prilike; prena tome uzimaju oni tudjice u nejasnim slučajevima. Čovjek je, kako sam to nedavno čuo, lijeno stvorenje!

Gdje su uzroci ove teške situacije?

Mi naučimo čitati abecedu i šlabikati već u osnovnoj školi, što ali još nipošto ne odgovara stanju čitanju u civilizatornom i kulturnom smislu. Čitanje je psihološki proces, fenomen znatiželje, žeđja za novostima, za ljepotom jezika i za ponovnim obnobljenjem stvaranja. Prema tome mora postojati volja za novin i to jedino volja za novin procesom stvaranja. Volja je u ovom smislu planen i žar u nama, koja nas tjera u neizvjesne nove doživljaje, kojom silom svladamo sve poteškoće u iskušavanju novosti. Ako pak odgovara istini da se čovjek razvio na evolutivan način, iz odnosa gradišćanskih Hrvata prema knjizi možemo pročitati čitav niz indicija za duhovni razvoj ove nainjine, n.p. da su oni još prije 130 godina bili većinom kmetovi i inali samo jednu knjigu, a to je bila "molitvena", kao alfa i omega knjige ili da će veći dio naroda prije dati 20.- š za "frtalj" vina nego za jednu knjigu itd. itd.

Danas je dokaženo da odrasli ono malo čitalačko znanje što su ponijeli sobom iz osnovne škole uskoro zaborave ili reduciraju na minimum ako ne vježbaju čitanje. Ako želimo održati čitajuću kulturu (vlastitu) moramo se vježbati, moramo čitati. Zapravo do sada još nikada nismo mislili u našoj izdavačkoj djelatnosti, da se odnos prema knjizi razvije već u predškolskoj dobi. Mislino samo logički: dijete u školi mora čitati, a svako "mora" budi u nama odvrat, averzije protiv oneme što moramo, ove averzije pa mi projiciramo kao odrasli na knjige. Osnovno stanje, prvobitne utiske o knjizi u pozitivnom smislu može dobiti dijete u onom razvitku za koji mi zapravo nenamo ni jedne slikovnice ili knjige, a niti se gaji ta sposobnost u dječjim vrtičima, jer ih zapravo ni nenamo. Kod nas se zbog raznorazličnih poteškoća nikada nije pazilo na odgajanje djece u školskom vremenu a još nanje na predškolski odgoj, a danas nan se za ovaj nemar plaćaju računi i plaćaju nan ga vlastita djeca. Averzija odraslih prema knjizi se odražava pa u čitavom nizu argumenata koji su slični argumentima neodrasloj slaboj djeci, kao n.p. "preskupa nan je" -- dijete kaže "predebela mi je", "ne razumiem ju" -- dijete "teška mi je", "to ni naš jezik" -- dijete "bolje bi bilo svjetski jezik naučit" itd. itd.

Medjutim istina je da se onim materijelnim sredstvima što smo mi spremni žrtvovati za našu narodnu štampu, riječ i knjigu, ne može održavati ili oživljavati izdavačka djelatnost.

Zapravo svaka odbijena knjiga (kupnja jedne knjige) oduzima mogućnosti za sljedeće izdanje - a tim smo već u našem vrzinom kolu - čitajte više, bolje ćete razumjeti jezik i različite varijante, čim više čitali budete tim ćete se više interesirati za ostale probleme, jer time ćete proširiti vaš vidokrug i na taj način uviditi mnogo problema koje do sada niste razumjeli. A time i završava vrzino kolo, čim više čitate tim ćete inati veću želju za novim doživljajima, a zato morate kupiti novu knjigu koja neka bude ovaj put hrvatska.

Koliko čitano, t.j. koliko se informiramo o hrvatskoj kulturi odvisi jedino od nas, u nama je ključ kojim možemo otvoriti prozor u naš mali hrvatski svijet, kojim ključem se možemo osloboditi duhovnoga mraka, koji nam mnogo puta zakriva duhovni vid.

Lugarić

" K U L T U R P O L I T I K "

Zapadna Ugarska do 1921.g.

Stanovnici : Ninci
 Židovi
 Hrvati
 Mađjari

Gradišće 1921.g.

Stanovnici : Ninci
 Židovi
 Hrvati
 Mađjari

Gradišće 1971.g.

Stanovnici : Ninci
 + + + (Bog im daj pokoj!)
 Hrmani
 Mađjermani

Gradišće 20.4.1984.g.

Stanovnici : Ninci

 germani
 germani

M O N O L O G 1

A ... Anthropos (već poznat iz DIJALOGA 1,
u: NOVI GLAS 4/1972, broj 1/2)

m a t e r i n j i j e z i k
 m a t e r i n j i j e z i
 m a t e r i n j i j e z
 m a t e r i n j i j e
 m a t e r i n j i j
 m a t e r i n j i
 m a t e r i n j
 m a t e r i n
 m a t e r i
 m a t e r
 m a t e
 m a t

PRIJELAZ (=PREDAJA ?!?)

m a

M O N O L O G 2

B ... Banalus (već poznat iz
DIJALOGA 1, u:
NOVI GLAS 4/1972,
broj 1/2)

n

hn--hm

nu--mu

vau--vau

.
.
.
.
.
.

} (fonogrami drugih zvjerka)

šajsdrauf

lekniamaoš

- job -

D I J A B O L I Č N I D I J A L O G

Dva vražići.

- I - Servus Teufi!
 II - Servus Teufi!
 I - Si jur čuo, ča tote zgora u Koruškoj za gauziju spravljaju?
 II - Ne, ča?
 I - No, u juniju je vlada bila odlučila da ćedu se u seli kaj živu Slovenci nastavit dvojezične topografske table. To je samo jedno pravo od mnogih, ka su slovenskoj i hrvatskoj manjini u Austriji po Državnom ugovoru zasigurana.
 II - Su pak te table jur nastavili?
 I - Da.
 II - Pa će se naš šef ali jadat.
 I - Stani, stani, još nisam gotov. Najbolje će stopr dojt. Nimške radikalne šovinističke grupe su u zadnjem vrimenu sve table opet zrušile.
 II - Pa će se šef veselit.
 I - Sigurno. Ali zemaljski poglavar Sina je u ovom problemu tvrd ostao i te radikalne akcije oštro osudio. Još i najveći šef tote zgora, kancelar Kreisky, je definitivno rekao da Austrija mora ispunit obećanja, ka je dala u ugovoru.
 II - Pa će se šef opet jadat.
 I - Da, ali ta isti Kreisky još do danas ni prsta ganuo da i Hrvati u Gradišću dostanu dvojezične natpise. U Gradišću naime ina socijalistička manjinska politika drugačiji obraz. Onde kanidu socijalistički političari prešutiti da ima i problema s Hrvati. Gospodin Robak, socijalistički mandatar, ki je rodod Hrvat, pelja politiku ka je protiv interesov svojega vlašćega naroda. A narodna stranka šuti ovde i onde.
 II - Hi-hi-hi, ja mislim naš šef će se svejedno veselit.
 I - Da, od tih tote zgora se znamo mi ovde zdola još čuda naučit, hi-hi-hi
 Servus Teufi!
 II - Servus Teufi!
- Grrrrrrrrr ! (Ovako Watschenmann zajaukne, kad mu jednu zacidiš. Kad tako dobro gluši ćemo mu dat još jednu.)
- Gggrrrrrrrrrr !

Rudi STEFANIĆ

DOGODILO SE PRED 300 LJETI

F I L E Š K A S E L J A Č K A B U N A

(1671 - 1673)

2. dio

Kako sam već u prvom dijelu članka nataknuo (NOVI GLAS. 4/1972, broj 1/2) rezultirale su iz magnatske urote kao posljedice ne samo absolutističke i centralističke tendencije na politiku dinastije Habsburg u Ugarskoj i Hrvatskoj nego i tendencije druge vrsti, koje su odlučno uticale na odnos feudalne gospode prema podanikom. Djelovanje ovih tendencijov pokazao sam na modelu bune fileških seljakov. Otkad je izlazio prvi dio članka našao sam novoga izvornoga materijala koji modificira i rektificira malo ondašnje mišljenje. Neka mi bude dozvoljeno kratko rekapitulirati sadržaj prvoga dijela i - kada bude potrebno - ubaciti novo otkrite podatke.

1671. ljeta, na početku ove bune, imao je barun Albert Sennyey najveći dio Fileža kao zalog od grofa Franje Nadasdyja u svojoj ruci. Ostali dio Fileža nalazio se u isto vrijeme pod različitim juridičnim titulama (sub diversis titulis iuridicis) u ruci nekih malih plemićev. Po imenu su ovi poznati:

Katharina Holossy, udovica po Gabrijeleu Sitkeyu,
Pavao Tompa,
Elisabeth Lörinczfalvay, udovica po Juri Bacsmegyeyu,
Petar Haldy (po vjeri Lutor)
Miho Laszlay, zet Katharine Holossy.

Ovi mali plemići i njevi podanici nisu bili od početka uvezani u ovu bunu nego su tek u daljnjem toku upleteni u nju. Buna je izbila kad su Filešcem kroz prevaru oduzete neke stare selske privilegije. Da bi iste dobili opet najzad slali su Filešci molbe i jednu deputaciju na kralja Leopolda. Beč je mislio da će biti svim poteškoćam konac ako se iskupi fileško imanje od baruna Sennyeya. Zato je Ugarska komora dobila zapovjed da stupi u kontakt s grofom Nikolom Draškovićem, komu su se dale gosposćina Livka, Kloštr i Kerestur (ovamo je slišio i Filež) u zalog, kako bi se Filež mogao iskupiti.

NASTAVAK:

Istodobno se je baronu Sennyeyu jednim carskim dekretom od 31.4.1672 zapovjedalo da vrati svojim fileškim podanikom njev stari status i da je već ne sili na plaćanje nezakonite daće. Polako ali - izgleda - zaspi čitav posao čijem rješenju su se

Filešci na skoro ufali, jer oblasti nisu ništa poduzele da ispunu naloge cesara osim gore navedenih mjérov. Dokle su oblasti nezadovoljstvo seljakov i nadalje zanemarile i podcjenjivale računajući i stim da se Sennyey neće po cesarkom dekretu poufat i daljet tlačit i gnjavit seljake se je odnos izmed seljakov i baruna Sennyeya silovitom brzinom začtrio i povukao i male plemiće u Filežu i njeve željare u svoje kolonije. Sennyey ni nasuprot cesarskoga dekréta nije povukao svoja nepravedna potribovanja, a seljaki su se žilavo kratili njegova potribovanja ispuniti, zato zaključí barun, da tim i zastraši seljake, hititi nekoliko od njih u tamnicu. Oko Duhi 1672. dao je Sennyey 4 seljake: MiHu Horvatha, MiHu Lepesicza, Ivana Orisicza i Juru Osztrogonicza od svojih trabantov povezati u lance i u svoj sigurni kaštel u Mučindrof otpeljati i hitit je u uzu. Kad su pak Filešci doznali uhapšenja svojih prijateljev su se dignuli na otvorenu bunu. Neki su poletili u crikvu i skupazvonili na šturn, nač su se sakupili seljaki s vilani, kosami, cipi i drugim oružjem i pozvali i susjedne Mjenovce na pomoć. Kad su doznali da su trabanti Sennyeya njeve prijatelje odvukli u mučindrofski kaštel su veljek počeli s njihovim tiranjem. Ovi su se ali na vrime sklonili u kaštelu. Ako im to ne bi bilo uspjelo bili bi je seljaki bez sumnje usmrtili (...procul dubio famulos meos interfecissent), kako to sam Sennyey javlja u jednom kašnjen pisnu konori u Beč. More bit da je to malo pretirano, ali pokazuje kako ogorčeni i odlučni su seljaki bili i postupali, da bi bili išli do zadnjega.

Seljaki protiv utvrdjenog kaštela u Mučindrufu ništa nisu mogli zato su se vratili neopravnog pošla najzad. Istodobno su ali zaključili osloboditi jednoga prijatelja, za fantenje, podanika gospe Katarine Holossy, ka ga je držala u svojem stanu na Filežu, ča su seljaki i u stvarnosti na mjestu učinjili. Kasnije su napali na povratku iz Šoprona drugoga vlasnika u Filežu, MiHu Lászlaya, i jednoga Sennyeyovoga trabanta, Martina Szabóa, premlatili je dobro i pustili bižati. Prestrašen Sennyey pusti uhapšene seljake na slobodu ali istodobno apelira na županske oblasti, neka istražu ove dogodjaje.

S velikim zakašnjenjem dođu 12.2.1673. Županski (varmedjevski) sudac Franjo Kürtössy i županski prisežnik Jure Prayner u Mjenovo i preslušaju 41 seljaka iz Fileža u poslu optužbe protiv njih. Seljaci su ali izjavili da Županske oblasti nisu nadležne u tom poslu, jer su one "... nulli alteri iudici, sed immediatae Suae Maiestati Sacratissimae subiectos esse quique cum iis litigare voluerit coram praesentiae Suae Maiestatis id faciendum foro ..." i se zbog toga nisu brigili za zapovidi i naredbe županskih oblasti.

S izjavom, oni su neg cesaru podložni (subiectos esse) su se kratili Sennyeyu plaćati nadalje daće i rabotati na alodijalnom zemljišću.

U ovoj situaciji si Sennyey opet ni znao drugačije pomoći neg da je dao ponovno 2 seljake (in exemplum reliquorum) uloviti i zbog veće sigurnosti otprimiti u tvrđjavu Süneg. Zbog toga su se fileški seljaci razjadali i izjavili da oni već uopće nisu podložnici (... verum in ultimam verti rabiem, non iam se subditos agnoscere).

Medtim ali ti dva uhapšeni nisu dugo bili u tamnici, jer je je Sennyey po naredbi Bečke dvorske komore morao pustiti na slobodu. Od sada početo Sennyey i njegovi trabanti nisu bili sigurni svojega žitka. Iz jednoga izvještaja baruna na Bečku dvorsku komoru vidimo "... ipsi morte minari famulorum meorum vitae insidiari ...". Da ali ovi podatki nisu bili samo retorično uvelikšvanje i da su odgovarali istini vidi se iz sljedećih događajév.

Kad su seljaci jednoč uvidili upravitelja Sennyeyjevih imanj na lapti su se sakupili i opkolili ga. Upravitelj se je iz skrajnje pogibelji izvukao neg tim, ča je skoćio na svojega konja i odjahao. Seljaci su ga pokušali uloviti i tiranje su zaustavili stopr onda, kad su vidili da ga već ne moru stignuti. Upravitelj je po tom odjahao u Kerestur (Deutschkreutz) i vrati se tek po nekoliko dani s naoružanom pratnjom u Filež. Ali najgrubnije su obašli s vlasnikom Paulom Tompaom i Štefanom

Pulyayom, trabantom Sennyeya. Kad su se ovi jednoč vraćali iz Beča su je Filešci u zasjedi dočekali i silom skinuli iz koli i strašno pretukli, a potom polumrtve va kolima odvezli u Beč i onde izjavili, da su oni obadva dovezli na carevu zapovied u Beč, ča ali ni odgovaralo istini. Neg za tri dane se je ispostavila neistinitost ove tvrdnje, kada su stražari obadva zarobljenike oslobodili i pustili na slobodu.

U Beču su si Filešci bez dozvoli izvojevali pristup pred cesara kad je jedan sekretar u Ugarskoj dvorskoj kancelariji nije kanio pustiti do njega.

Alarmirane kroz ove događaje su se županijske oblasti ponovo počele baviti s tim malim ustankom i odredile, da se svi događaji moraju u jednom izvanrednom županijskom sastanku ili saboru pretresti. Za mjesto zasjedanja su odredili Željezno a termin 12.4.1673. Nazočni su bili: Paul Esterházy, veliki župan šopronske županije, Moyses Cziráky (vicešpan), Nicolaus Falussy, Sigismund Pászthory, Iuratus notarius, Georg Ráttky, Georg Nagy, Wolfgang Nagy, Jurassor i "... alii cum plurimis iuris peritis ...".

Kao tužitelj je došao Albert Sennyey, Paulus Tompa i Katharina Holossy, a kao optuženi seljaki podložnici ovih gospodarov Fileža. Oni su isto imenom navedeni i zato predstavljaju izvanredni izvor za eventualne demografske studije. Dozvolite mi zato da je navedem.

Kao podaniki Sennyey se spominju: Georgius Gospodaricz, Georgius Farkasicz, Joannes Márgán, Michael Banicz, Stephanus Nemeth, Georgius Vallaricz, Georgius Nogal, Petrus Biricz, Georgius Osztrogonicz, Michael Horvath, Lucas Levay, Joannes Orisicz, Nicolaus Kapechy, Michael Nogal, Nicolaus Gradicz, Paulus Balog, Christophorus Nemeth, Matthäus Nemeth, Michael Horvath, Paul Horvath, Michael Svasicz, Georgius Kuznich, Michael Pruisicz, Georgius Philipovicz, Michael Lepesicz, Paulus Voykovicz, Joannes Voticsaricz.

Kao podložnici Paula Tompa se iskažu sljedeći: Georgius Motika alias Moynovicz, Stephanus Horvath, Joannes Meszáros, Joannes Kamenár, Joannes Kucsay, Michael Dudosicz, Joannes Kessovicz, Joannes Michalicz, Laurentius Varga, Joannes Kovacz alias Stancicz.

Kao podaniki Katharine Holossy se spominju: Joannes Domianovicz, alias Király, Laurentius Spilicz, Matthias Domianovicz, Joannes Horvath, Jacobus Kaysanicz i Georgius Szacsovicz.

Optužbene točke su bile one, ke sam već prlje naveo kao ispade Filešcev. Podaniki su se branili na sljedeći način: Nisu tajali da sú napali Martina Szabóa i Mihu Lászláya, ali su istim dahom osigurali da je zato došlo do ispada, jer Martin Szabó ni kanio platit svoj dio kontribucije za vojsku i to u mišljenju da je i on "slobodnjak" (libertinus) i zato oslobođen od plaćanja kontribucije. Ali on ni "slobodnjak" i zato je svojim ponašanjem nanosao općini velik kvar, jer je ona morala platiti županiji kontribuciju za njim. Oni su ga tako kanili pritisnuti na plaćanje kontribucije. Da su kod toga napali i Miha Lászláya isto nisu tajali, opravdali se tako, zač je on branio Martina Szabóa i došao s njimi u tučnju. Oni nisu kanili i njega premetit, to se neg tako razvilo iz situacije. Napad na upravitelja i njegovo proganjanje isto nisu zatajali i izgovarali se tim da je je njev farnik na to nagovorio, ali su ga oni neg do fileške meje tirali. Napad i vezanje Paula Tompa i Štefana Pulyaya, njevo otprinjenje u Beč su oni - po njevoj tvrdnji - na nagovaranje njevoga farnika načinjili i međ ostalim se zato kaju i nudu otštetu. Da već ne plaćaju daće i ne idu na rabotu su tim opravdali, da im je predsjednik Ugarske komore dao nalog da dok se ne razjasni svadja ne plaćaju daće a niti da idu na rabotu. Nasilno osvojenje prava na istakanje vina u općinskoj krčmi su ispričali s tim da je to pravo pred nekoliko ljeti njevo bilo i da im je to pravo njev vlasnik neopravdano oduzeo, oni su samo branili njevo staro pravo.

Bez odluke je rasprava odgodjena na dalnju debatu za 4.5.1673. I sada se konačno umiša i Ugarska komora u proces. Jednim

dekretom od 28.4.1673. prepovida pri kaštigi Filešcem da njeve posle rješu pri koj drugoj inštanci neg pri Ugarskoj komori, istodobno su njim obećali i obrambu. Ali i opomenuli su je oštro, neka čekaju na nove naredbe i da se čuvaju dlnje svadje. Ove naredbe Ugarske komore je županijski sudac Franjo Kürtössy oznanio velikomu županu Paulu Esterhazyju. Jedan dan kašnje je ugarski dvorski kancelar, biškup Njitre Tome Pálffy, oznanio Esterhazyju da more i nadalje po županskom pravu postupati protiv Filešcev. Iz toga se vidi da ni najviše oblasti nisu bile u tom poslu istoga nišljenja. Esterházy se je medtim držao naloga Pálffya i sazvaio za 4.5.1673. župansko spravišće u Željezno. Filešci, ki su se držali odredbe Ugarske komore, nisu bili nazoči. Zato se ništa nije rješilo i spravišće se je razišlo. Paralelno s timi događjaji je Ugarska komora raspravljala s grofom Draškovićem o otkupljenju fileških seljakov. Ovo se je 15.10.1673. pozitivno dokonjalo. Po tom ugovoru je Drašković sa znanjem Ugarske komore otkupio od baruna Sennyeya imanje za 5.996 forintov, u koj šumi su bili i zaostatki dać i porcijovke Filešci od 10.7.1672. Sennyeyu nisu plaćali, a ke su iznašale 500 forintov. Svakako je grof Drašković kasnije ubraio od Filešcev tu daću.

31.10.1673 je Filešcem javljeno da od sada spadaju u jurisdikciju grofa Draškovića, a ne pod Ugarsku komoru. Istovrimeno su opomenjeni da se ne bunu protiv odredbov, jer "... alioquin iidem Fülesienses seu Iketshienses in casu renitentiae suae moverint se ab hac Camera immediate et defacto anandatos nullum inposterum favorem habituros ...".

U ljetu 1674. je grof Drašković otkupio i dio obitelji Sitkey od jerbačev Gabrijela Sitkeya (ki je pojerbao to od Katharine Holossy i Mihe Lászláya) za 8.500 forintov. Polako je mogao otkupiti i ostala imanja šljivarov u Filežu, jer je Adan Meskó 1708. ljeta kupio Filež kao jednu cjelinu bez imanj malih plemićev.

Iz kasnijih vrimen nisu nam poznate fileške tužbe, po tom se more pretpostavljati da poslije preuzimanja imanja kroz grofa

Draškovića Filešci nisu imali tužbov i plaćali neg stare daće i rabote. Iz ovoga gledišća je buna fileških seljakov imala puni uspjeh, ma da more bit samo za kratko vrime.

Širje studije o odnosu zemljovlasnika i njegovih podanikov na području današnjega Gradišća bi sigurno otkrile još dosta interesantnih detaljev o historiji ovoga teritorija, s kim je usko povezan i hrvatski seljak Gradišća.

Felix Tobler

Č A J E T O ?

Ča je to?

Svi to diču,
 Svi ro hvalu,
 Svi to obožavaju.
 Ča je to?

Ča je to?

Oni su takovi, ako ne tribaju to ustvoriti,
 Oni su takovi, ako ne tribaju zato ništ djelati,
 Oni su takovi, ako ne tribaju zbog toga ništ aldovati.
 Ča je nek to?

Ča je nek to?

Ljudi potribuju to od drugoga, sami djelat toga nećedu,
 Ljudi vidu vridnost u tom, za se tu vridnost odbiju,
 Ljudi prodikuju to za pravi način skupnog žitka, sami po tom
 ne živu.

Ča je to?

To je tolerancija!

To je tolerancija, ku svaki hvali i diči,
 To je tolerancija, ku svaki od drugoga očekuje,
 To je tolerancija, ku svaki ali ne živi.

TO JE TOLERANCIJA U AUSTRIJI !

(Vidi Korušku i Gradišće)

B.K.

POLOŽAJ FILEŠKIH SELJAKOV

u zrcalu takozvanih "devet točkov" iz
LJETA 1767.

U arhivu šopronske županije nalazu se pod odiljenjem "Urbarialia" (urbarijalni spisi) takozvane "Fassiones ad novem puncta" (izjave "devetin točkan") u ki su protokolirane izjave seljakov o urbarijalni odnosi pojedinih sel u 18. stoljeću i ke rasvitluju položaj seljakov prije Marija-Terezijanske urbarijalne reforme. Pod brojem 121 imenovanoga fonda nalazu se izjave seljakov Filoža, ke želim ovde prezentirati i kratko komentirati.

Prije bit će ali korisno da razmotrimo neka općenita pitanja u vezi ove tematike. Jur 1jeta 1764./65. tražila je kraljica Marija Terezija od ugarskoga sabora da se na svoji sjednica bavi i pitanjem reguliranja urbarijalnih odosov, ki su širom kraljevine Ugarske bili vrlo različiti. Kraljica postavila si je naime cilj da poboljša tužni i očajni položaj seljakov u svojoj državi. Pokidob se je sabor razasašao bez ikakovoga rješenja kraljične želje ovlasila je Marija Terezija jednu komisiju pod predsjedništvom dvorskoga savjetnika Raaba da izdjela ona urbarijalnu reformu. Ova je vrijeda stupila na posao. Da bi dobila pregled o položaju seljakov u cijeloj kraljevini Ugarskoj zapovidala je komisija svim županijam da ispitaju na temelju jednoga upitnoga lista sve općine o njihovi urbarijalni prilika. Ov upitni list zadržao je devet točak. Kratko skicirano bavile su se prva i druga točka s pravnim aspektom (t. j. karakterom ugovora, ki je regulirao seljačke dužnosti prema gosposćini. Je li je to bio urbarij, kontrakt, stara navada itd.), točke 3,6,7 bavile su se sa dužnosti, točka 4 s beneficijami i maleficijami (uživanji i škodami) općin, točka 5 s veličinom i rodnošćom zemlje, točka 8 s opustošenini stani i lapti, a točka 9 s ličnim statusom seljaka (n. pr. je li je bio vječni podanik = Erbuntertan ili slobodni podanik = Freisaße, ki je mogao svoju gosposćinu slobodnovoljno ostaviti).

Komisija, ka je bila zadužena s izvršenjem ispitivanja u šopronske županiji, stigla je 11. aprila 1767. u Filež i je u tamošnjem kaštelu ispitivala fileške seljake. Od strani gosposćine bila je nazoči sama fileška vlastelinka grofica Ava Marija Starhenberg rođj. Meskó i nje upravitelj, a općinu Filež su zastupali općinski sudac Jure Kaypel, prisežniki (Geschworene) Miho Štanšić, Martin Bingler i Ivan Krizmanić, pak gorski majstor (Bergmeister, nadzornik za vinograde) Ivan Štanšić. Zastupniki općine morali su položiti prisegu za istinitost svih izjavov. Rezultate ovoga ispitivanja navesti ću u slijedećem. Neka mi bude dozvoljeno da ubacin poneke prinjedbe-komentare, ki su mi poznati iz drugih izvorov. Oni ćedu sigurno doprinesti boljemu razumivanju.

DUŽNOSTI fileških seljakov prema gosposćini regulirao je jedan "Urbarium", t. j. seljačka knjiga imanja, u koj su zabilježene sve njove dužnosti. Ov urbarij fiksiran je 1712. ljeta pod tadašnjim gospodarom Fileža barunom Adamom Meskó, a prepis toga urbarija čuvao se je još 1767. u općinskom stanu. Barun Adam Meskó stekao je Filež 1708. ljeta za ukupno 24.030 forintov za svoje punopravno vlasništvo. Od ove svote platio je 19.030 forintov državnomu dvorskomu savjetniku Christoph Heinrich von Steinu, ki je toga vrinena imao Filež za istu svotu u zalogu, i 5.000 forintov naslijednomu gospodaru (Erbherr) knezu Pavlu Esterhazyju zato, da mu je preostavio Filež kao punopravno vlasništvo.

Fileška gosposćina je - kao i skoro sve druge - kategorizirala svoje podanike u selu u tri grupe: u SELJAKE (ovi su imali zemlje i polag opsega te zemlje bili su svrstani u cijele, 1/2 i 1/4-sesije, to znači selišća. Ki je imao već zemlje padao je u višu klasu selišća i morao nositi već dužnosti prema gosposćini), u SELJANINE (seljanin = Söllner, Kleinhäusler) SA STANOM i u SELJANINE BEZ STANA. Seljanini nisu imali zemlje, živili su od rijetkoga tobra, od rukovne šikanosti, od službe kod gospodara a dostkrat i od prosjačenja. Urbarijalna tabela iz 1767. ljeta nam kaže da je tada na Filežu bilo

106	seljakov (selišćev, sesijov)
3	seljanini sa stanom
35	seljaninov bez stana.

Kako je izgledala dužnost fileških seljakov polag urbarija iz 1712.? Jur na početku rečeno: bila je teška i opširna. Svako 1/4-selišće bilo je dužno vršiti u tajednu 2 dane tegleće tlake ili rabote (Zugrobot, s dvimi teglećini životinjami) ili nanjesto toga 3 dane rukovne rabote (Handrobot). U ljetu je to iznašalo ili 104 dane tegleće ili 156 dan rukovne tlake za svako 1/4-selišće. Ova odredba ali nije valjala za vrime sijanja, kosidbe i trgadbe, tada su seljaki morali tako dugo rabotati dok se nije izvršilo sve djelo na gospodskoj zemlji. To je za seljake bila dupla škoda. S jedne strani su morali u ovo vrime znatno već rabote služiti nego obično, a s druge strani zbog toga dostkrat već nisu dospili svoje vlašće lapte udjelati.

Uz ovu tajednu rabotu, ku je svako selišće odslužavalo za sebe, bilo je i skupnih dužnosti, ka su selišća odvršavala u grupu. Tako su troja 1/4-selišća skupa morala vršiti jedan dalcki voz (weite Fuhr) za gosposćinu, kad je ona to potribovala. Iz našega izvora je ali vidljivo da gosposćina daleke voze nije potpuno izgrabila.

Ako usporedimo robotno prilike u Filežu, kakove su vladale 1767. ljeta i kakove su bile 100 ljet ranije, vidimo da se je položaj seljakov nevjerojatno počemerio, jer je tlaka silno narasla. Još 1670. služilo je jedno 1/4-selišće samo 16 dan

SELJANIN = u neki naši seli: ŽELJARI

POLOŽAJ FILEŠKIH SELJAKOV

u zrcalu takozvanih "devet točkov" iz
LJETA 1767.

U arhivu šopronske županije nalazu se pod odiljenjem "Urbarialia" (urbarijalni spisi) takozvane "Fassiones ad novem puncta" (izjave "devetim točkan") u ki su protokolirane izjave seljakov o urbarijalni odnosi pojedinih sel u 18. stoljeću i ke rasvitluju položaj seljakov prije Marija-Terezijanske urbarijalne reforme. Pod brojem 121 imenovanoga fonda nalazu se izjave seljakov Fileža, ke želim ovde prezentirati i kratko komentirati.

Prije bit će ali korisno da razmotrimo neka općenita pitanja u vezi ove tematike. Jur 1764./65. tražila je kraljica Marija Terezija od ugarskoga sabora da se na svoji sjednica bavi i pitanjem reguliranja urbarijalnih odnosa, ki su širom kraljevine Ugarske bili vrlo različiti. Kraljica postavila si je naime cilj da poboljša tužni i očajni položaj seljakov u svojoj državi. Pokidob se je sabor razasašao bez ikakovoga rješenja kraljične želje ovlastila je Marija Terezija jednu komisiju pod predsjedništvom dvorskoga savjetnika Raaba da izdjela ona urbarijalnu reformu. Ova je vrijeda stupila na posao. Da bi dobila pregled o položaju seljakov u cijeloj kraljevini Ugarskoj zapovidala je komisija svim županijam da ispituju na temelju jednoga upitnoga lista sve općine o njihovi urbarijalni prilika. Ov upitni list zadržao je devet točak. Kratko skicirano bavile su se prva i druga točka s pravnim aspektom (t. j. karakterom ugovora, ki je regulirao seljačke dužnosti prema gosposćini. Je li je to bio urbarij, kontrakt, stara navada itd.), točke 3,6,7 bavile su se sa dužnosti, točka 4 s beneficijami i maleficijami (uživanji i škodami) općin, točka 5 s veličinom i rodnošćom zemlje, točka 8 s opustošenini stani i lapti, a točka 9 s ličnim statusom seljaka (n. pr. je li je bio vječni podanik = Erbuntertan ili slobodni podanik = Freisaße, ki je mogao svoju gosposćinu slobodnovoljno ostaviti).

Komisija, ka je bila zadužena s izvršenjem ispitivanja u šopronskoj županiji, stigla je 11. aprila 1767. u Filež i je u tanošnjem kaštelu ispitivala fileške seljake. Od strani gosposćine bila je nazoči sama fileška vlastelinka grofica Ava Marija Starhenberg rođj. Meskó i nje upravitelj, a općinu Filež su zastupali općinski sudac Jure Kaypel, prisežniki (Geschworene) Miho Štanšić, Martin Bingler i Ivan Krizmanić, pak gorski majstor (Bergmeister, nadzornik za vinograde) Ivan Štanšić. Zastupniki općine morali su položiti prisegu za istinitost svih izjavov. Rezultate ovoga ispitivanja navesti ću u slijedećen. Neka mi bude dozvoljeno da ubacim poneke prinjedbe-komentare, ki su mi poznati iz drugih izvorov. Oni ćedu sigurno doprinesti boljemu razumivanju.

DUŽNOSTI fileških seljakov prema gosposćini regulirao je jedan "Urbarium", t. j. seljačka knjiga imanja, u koj su zabilježene sve njove dužnosti. Ov urbarij fiksiran je 1712. ljeta pod tadašnjim gospodarom Fileža barunom Adamom Meskó, a prepis toga urbarija čuvao se je još 1767. u općinskom stanu. Barun Adam Meskó stekao je Filež 1708. ljeta za ukupno 24.030 forintov za svoje punopravno vlasništvo. Od ove svote platio je 19.030 forintov državnomu dvorskomu savjetniku Christoph Heinrich von Steinu, ki je toga vrimenta imao Filež za istu svotu u zalogu, i 5.000 forintov naslijednomu gospodaru (Erbherr) knezu Pavlu Esterhazyju zato, da mu je preostavio Filež kao punopravno vlasništvo.

Fileška gosposćina je - kao i skoro sve druge - kategorizirala svoje podanike u selu u tri grupe: u SELJAKE (ovi su imali zemlje i polag opsega te zemlje bili su svrstani u cijele, 1/2 i 1/4-sesije, to znači selišća. Ki je imao već zemlje padao je u višu klasu selišća i morao nositi već dužnosti prema gosposćini), u SELJANINE (seljanin = Söllner, Kleinhäusler) SA STANOM i u SELJANINE BEZ STANA. Seljanini nisu imali zemlje, živili su od rijetkoga tobra, od rukovne šikanosti, od službe kod gospodara a dostkrat i od prosjačenja. Urbarijalna tabela iz 1767. ljeta nam kaže da je tada na Filežu bilo

106	seljakov (selišćev, sesijov)
3	seljanini sa stanom
35	seljaninov bez stana.

Kako je izgledala dužnost fileških seljakov polag urbarija iz 1712.? Jur na početku rečeno: bila je teška i opširna. Svako 1/4-selišće bilo je dužno vršiti u tajednu 2 dane tegleće tlake ili rabote (Zugrobot, s dvimi teglećini životinjami) ili namjesto toga 3 dane rukovne rabote (Handrobot). U ljetu je to iznašalo ili 104 dane tegleće ili 156 dan rukovne tlake za svako 1/4-selišće. Ova odredba ali nije valjala za vrime sijanja, kosidbe i trgadbe, tada su seljaki morali tako dugo rabotati dok se nije izvršilo sve djelo na gospodskoj zemlji. To je za seljake bila dupla škoda. S jedne strani su morali u ovo vrime znatno već rabote služiti nego obično, a s druge strani zbog toga dostkrat već nisu dospili svoje vlašće lapte udjelati.

Uz ovu tajednu rabotu, ku je svako selišće odslužavalo za sebe, bilo je i skupnih dužnosti, ka su selišća odvršavala u grupa. Tako su troja 1/4-selišća skupa morala vršiti jedan dalcki voz (weite Fuhr) za gosposćinu, kad je ona to potribovala. Iz našega izvora je ali vidljivo da gosposćina daleke voze nije potpuno izgrabila.

Ako usporedimo robotno prilike u Filežu, kakove su vladale 1767. ljeta i kakove su bile 100 ljet ranije, vidimo da se je položaj seljakov nevjerojatno počemerio, jer je tlaka silno narasla. Još 1670. služilo je jedno 1/4-selišće samo 16 dan

SELJANIN = u neki naši seli: ŽELJARI

tegleće rabote u ljetu (vidi moj članak: "Dogodilo se pred 300 ljeti. Fileška seljačka buna 1671 - 1673. U: NOVI GLAS 4/1972, broj 1/2 i ov broj). Ali jur u ono vrime došlo je do teškoga konflikta izmed seljakov Fileža i tadašnjega gospodara, baruna Alberta Senneya, ki je imao selo u zalogu i je želio povišiti tlaku. Iz konflikta izbila je otvorena revolta Filešcev. Ona je završila uspješno, ali u dojdjući desetljeći povećao se je pritisak feudalne gospode na podanike u cijeloj kraljevini Ugarskoj tako moćno da je i nekada revolucionarni Filež morao primiti više dužnosti prema gospošćini. Povišenje rabote prouzrokovano je u prvom redu kroz stalno povećanje alodijov (allodium = posjed, zemlja same gospošćine), ko se opaža u to vrime i u nutarnjoj Ugarskoj.

Iz ljeta 1677. očuvan je jedan popis alodijalne zemlje i imanja na Filežu. Tomu je slišio

- kaštel,
- jedna šuna-prepovidnica (Bannwald) sjevero-zapadno od kaštela,
- izmed g. šume i potoka jedna 240 jutar velika "dvorska tabla", zdola ove
- jedan velik opustošen ribnjak,
- još drugih 6 "dvorskih tablov" s ukupnom površinom od 188 jutar,
- isto tako veliki vrta-voćnjaki,
- jedan ribnjak,
- jedan marof
- jedan gospodski malin
- četiri vinogradi s ukupno 135 funat (Pfund).

Ov jur tada znatni alodijum se je u sledeći časi sigurno još povećao. Pokidob je posjed gospošćine rasao morala se je povišiti logično i tlaka podanikov, inače bi zemlja gopodara ostala neobjelana.

Po ovom kratkom ekskurzu vraćano se opet dužnošćam fileških seljakov. Mimo tegleće i rukovne rabote i mimo dalekoga voza za gospošćinu morali su Filešci polag urbarija davati i desetinu djurskoj biskupiji (desetina = Zehent, deseti dio naturalnih produktova). Biskupija desetinu ali nije primala u naturi nego ju dala fileškoj gospošćini na arendu. Jedna daljnja daća onoga vrimena, devetina, ka je pripadala gospodi otpala je na Filežu skoro potpuno (isto tako u većini sel šopronske županije). Samo od nekih gospoškkih lapat, ke su seljaki imali na arendi davali su devetinu i desetinu, tako od oko 213 jutar u poljani "Krčina". Devetina se je brala i od nekoliko lapat na "Cerniku", ke je gospošćina dala 1756. takovin seljakom, ki nisu imali dosta zemlje.

Do sada smo nabrojili dužnosti u obliku tlake, dugoga voza, devetine i desetine. Mimo ovih dugovali su fileški seljaki gospošćini i daciije (porez, Steuer). Svako 1/4-selišće davalo je 1 fl 24 x kvatrenog pineza (fl = forint, x = krajcer), 1 vagan pšenice, hržulje i zobi (vagan = Metzen je iznašao 62,39 kg), 3 poke ili mjesto njih 27 x. Cijela općina skupa davala je svako ljetu jedno tele ili odgovarajuću svotu od 1 fl 30 x. Kad je jedan seljak umro morala je obitelj platiti

1 denar smrtno takse (Sterbtaxe), a od inovine umrloga po forinti isto 1 denar (Vermögenstaxe) (1 forint = 100 denari). Ovako daleko dužnosti.

UŽIVANJA Fileški seljaci uz dužnosti uživali su neka prava i olakšanja. Ona pravda nisu stala u nikakvoj relaciji teškim teretom. Međ užitivanja općine padalo je pravo vinotočja. Do ljeta 1765. je smila fileška općina od Miholje (29. septembar) do Božića, a od 1766. na dalje od Miholje do Jurjeve (24. april) vino točiti. Ostali dio ljeta rastakala je gospoščina. Dobitak od općinske krčme upotrebili su Filešci za skupna izdavanja, ča im je olakšalo plaćanja.

Jedno drugo olakšanje za podanike je bilo da su od gospoščine dobivali potrebno gorivo drivo pak drivo za gradnju. To nije bilo svagdir tako. Šuševski seljaci na primjer morali su potrebno drivo za težak pinez od gospoščine kupiti. Dalje su Filešci smili u šumi svoje svinje pasti (za to su ali plaćali takse. Za veliku svinju 12 x, za sridnju 6 x, za prase 3). Nadalje je općina imala svoju vlašću sinokošu, ka je bila ali mala (samo 6 Tagwerkov). Zato je zela na presteškom hataru jednu pašu na arendu. Mala selska paša trpila je puno škode od povodjov.

POSJED Ča se tiče veličine selišćev (u pogledu opsega zemlje) nam naš arhivski dokument na žalost ne veli mnogo. Na ispitivanju kroz komisiju Filešci naine nisu bili u stanju nabrojiti koliko zemlje imaju u jutri. Oni su izjavili da im je polje od takove veličine i kvalitete da moru na nje posijati 40 vaganov sinena (oko 2.500 kg). Kvaliteta fileške zemlje bila je - a tako je još i danas - vrlo povoljna za žitarstvo. Filež je bio klasificiran u prvu bonitetsklasu s najboljom zemljom, dok je najveći dio općin šopronske županije zaredjen u drugu (n.pr. Frakanava, Veliki i Mali Borištof), treću (n.pr. Pervane, Unda i Šuševo) ili četvrtu klasu (n.pr. Mučindrof i Bajngrob). Filežu je ali manjkalo na sinokoša: na jedno 1/4-selišće padao je samo 1/4 Tagwerk, od koga se je feksalo 3 centnare sijena prve i 2 centnare druge kosidbe. Sijeno je bilo sridnje kvalitete.

Još imamo dodati da je oko 1767. ljeta Filež brojio i prilično 20 opustošenih selišćev, ka su pogorila i ke su posjedniki ostavili. Njevi dvori pali su na susjede, a zemlja dodiljena je seljaninom sa stanom, ki su ovako socijalno napredovali i postali seljaci s 1/4-selišćem.

LIČNI STATUS Pred komisijom su Filešci izjavili da su vječni podaniki gospoščine (Erbuntertanen). Kao takovi su bili vezani na grudu i gospoščinu bez čije dopusti nisu mogli ostaviti selo. Tako je govorila odredba. U praksi je bilo ali tako da su Filešci ovu prepovid ignorirali jer kako vidimo iz jednoga istraživanja komisije se je kratko pred 1767. ljetom odselilo iz Fileža 11 seljakov i 5 seljaninov sa stanom bez dopusti gospoščine.

S ovim je završeno opisivanje položaja (dužnosti, uživanja, posjed, lični status) fileških seljakov u zrcalu "devet točkov" iz 1767. ljeta. Na koncu ovoga članka neka budu još napomenute najvažnije odredbe Marija-Terezijanske urbarijalne reforme, ka je predviđjala bolji položaj i lakši žitak seljaka. Još istoga ljeta 1767. stupio je ov patent u šopronskoj županiji na snagu.

URBARIJALNA REFORMA MARIJE TEREZIJE je fiksirala (najvažnije):

Opseg selišća: Jedno cijelo selišće ima izmed 16 i 38 jutara zemlje po kvaliteti (jutro = 1.200 Klafter) i 6 do 22 Tagwerke sinokoše. Ako je bilo na hataru premale sinokošov mogla se je namjesto njih podiliti i zemlja (tako je bilo n.pr. u Filežu). 1/2-, 1/4- i 1/8-selišća imaju proporcionalno manje zemlje i sinokoše.

Dužnosti: Jedno cijelo selišće služi u tajednu 1 dan tegleće ili 2 dane rukovne tlake, u cijelom ljetu 52 odnosno 104 dane. Gospošćina smi ovu tlaku potribovati za vrime sijanja, kosidbe i trgadbe ali ju mora odračunati od cijeloljetne dužnosti. 1/2-, 1/4- i 1/8-selišća vršu proporcionalno manje. Seljanini sa stanom moraju 18, seljanini bez stana 12 dan u gospodsku službu. Seljaki i seljanini sa stanom plaćaju gospošćini svako ljetu 1 forint stanarine. Na viktualija daje cijela sesija 2 kokoše, 2 puke, 12 jaj i pol mjere nasti, a 30 cijelih selišćev skupa jedno tele ili 1 fl 30 den na ljetu.

U prispodobi staroga fileškoga urbara iz 1768. i Marija-Terezijanske urbarijalne reforme iz 1767. se vidi da je reforma vidljivo olakšala životne, socijalne i gospodarstvene prilike seljakov Fileža, i to u prvom redu zbog snizenja i ograničenja tvrde tlake. Intenzivnija istraživanja ove tematike otkrila bi sigurno još dosta nepoznatih detaljov ne samo historije Fileža nego i drugih gradišćanskih odnosno gradišćansko-hrvatskih sel pa bi mogla vidno rasvitliti nam danas još nejasna ili nepoznata pitanja naše prošlosti.

Feliks TOBLER

CRKVA U HRVATSKOJ

Kratki pregled Crkve Katoličke u Hrvatskoj od početka do danas

Hrvatski narod naselio se na teritorij današnje Hrvatske u sklopu sveslavenske seobe u VI. i početkom VII. stoljeća. Oni nisu došli na ovo današnje teritorije kao organizirani narod, već kao plemenska organizacija i nastanili se na teritoriju današnje Hrvatske, Slavonije i jugozapadne Ugarske. Granice su išle od rijeke Neretve do rijeke Rase, od Rase na Muru, Dravu i Bosnu. Ove granice su se tokom povijesti mijenjale.

Kad su se Hrvati naselili na ovo područje bili su pogani, ali sa kršćanstvom su se susreli čim su došli na ovo područje. U rimsko doba na ovom području nalazimo već organiziranu Crkvu sa biskupijama: Salona, Mursia (Osijek), Bassiana (Petrovci). Pravo pokrštavanje i sistematsko počinje 796 kada Hrvati politički padaju pod vlast Franaka. Hrvatska je u to vrijeme spadala pod vlast Akvilejske patrijaršije odredbom Karla Velikoga 811. godine. Dolaskom Madjara na Balkan, zbog nesigurnosti političke za kršćanstvo su nastali teški dani, tako da je kroz čitavo 9. stoljeće Hrvatska bila misijsko područje biskupa Splita, Nina, Akvileje i Salzburga, a i križanje njihovih interesa. Ovakve neredovite crkvene prilike potrajale su do 11. stoljeća, kad je postojala izvanredna crkvena Ustanova; današnjim jezikom rečeno za Hrvatsku je bio imenovan Generalni Vikar Splitske biskupije. Taj "Hrvatski biskup" nije imao onedjenu biskupiju, nego njenu su pripadale sve župe raštrkane po tadašnjem teritoriju Hrvatske. Ustanova "Hrvatskog biskupa" biva ukinuta 1185. godine. Stvaranjem personalne unije između Hrvatske i Ugarske 1102. godine sa zajedničkim kraljem Kolomanom osniva se Zagrebačka biskupija, pod metropolijom Kolačkom.

Od 1102. nadalje u Hrvatskoj ni na crkvenom polju ni na političkom nema jedinstva, jer jedan dio spada pod upravu Madjarskih biskupija, a drugi dio pod upravu Veneciskog patrijarha.

Provalom Turaka 1493. - 1687. godine Hrvatska je stalno poprište borbi i pljački i govoriti o vjerskom životu u takvim prilikama vrlo je teško. Svakako da je u to vrijeme bilo i mnogo mučenika u vjeri, a svećenici su mnogo puta bili vodje u ratu protiv Turaka. Do 1918. Hrvatska je bila u sklopu Austro - Ugarske. Padom Austro - Ugarske Hrvatska, Slovenija i Srbija stvaraju monarhiju.

Poslije drugog svijetskog rata Hrvatska je republika u sklopu S.R. Jugoslavije, sa oko 4.577.000 stanovnika. Većinu stanovništva čine Hrvati sa 80 %, zatim Srbi 15 %, a 5 % Talijani, Madjari, Česi, Slovenci.

Biskupije danas u Hrvatskoj

Na području današnje Hrvatske postoje tri metropolije i jedna nadbiskupija, a to su:

Zagrebačka nadbiskupija i hrvatska metropolija na čelu sa svojim nadbiskupom i metropolitom dr. Franjom Kuharićem.

Pomoćni biskupi: dr. Josip Lach, dr. Josip Salač, dr. Mijo Škvorc.

Sufragani: Stjepan Bäuerlein (biskup djakovačke biskupije), dr. Gabrijel Bukatko (nadbiskup i apostolski administrator križevački), dr. Joakim Szegedi (pomoćni biskup križevački).

Riječko - Senjska nadbiskupija. Nadbiskup i metropolit riječki je mons. dr. Viktor Eurić, a nadbiskup - koadjutor sa pravom nasljedstva Josip Pavlišić.

Sufragani: dr. Karmelo Zazinović (biskup krčki), dr. Dragutin Nežić (biskup porečko-pulski).

Splitsko - Makarska nadbiskupija. Nadbiskup i metropolit splitski je dr. Franjo Franić.

Pomoćni biskup: Ivan Čugić

Sufragani: Josip Arnerić (biskup šibenski), dr. Severin Pernek (biskup dubrovački), Celestin Beznalinović (biskup hvarski), Gračija Ivanović (apostolski administrator kotorski).

Zadarska nadbiskupija: Nadbiskup Marijan Oblak.

Od svih ovih hrvatskih biskupija najveća je Zagrebačka nadbiskupija a ujedno je i centar novijeg katoličkog gibanja u Hrvatskoj.

Većina stanovništva Hrvatske je katolička. Zadnje brojenje stanovnika i pitanje da li su vjernici, koje je bilo 1970. nije dano u javnost do sada. 1953. godine 89 % izjasnilo se da vjeruje. Crkva je odvojena od države. Vjeronauk se jedino poučava u crkvama ili u vjeronaučnim dvoranama. Na selima većina djece pohađa vjeronauk, dok je u gradovima manji broj polaznika vjeronauka. Bračkovi se u većini sklapaju crkveno, posebno na selima. Većina ljudi prije snrti traži sakramente i crkvene sprovode. Crkvenog prinosa nema, niti

država plaća svećenike. Oni se uzdržavaju od doprinosa vjernika i stipendija. Zadnja anketa, koja je provedena među svećenicima 1971. godine na upit, kako stoje materijalno 60 % odgovorilo je da se nalazi u teškoj materijalnoj situaciji. Svećenici nisu ni penziski niti zdravstveno osigurani, ali se u posljednje vrijeme radi na tome da bi barem zdravstveno bili osigurani.

Od 1960. do danas izgrađeno je oko desetak novih crkava, župskih stanova, obnovljene niti porušene crkve, uz pomoć naroda i pomoći iz inozemstva. U Hrvatskoj nema vjerskih organizacija ali se nastoji laike izobraziti vjerski tako da se osnivaju "Tribine mladih" na kojima se razlažu vjerska pitanja. U novije vrijeme otvaraju se uz župske stanove i dvorane za onladinu ne samo radi izobrazbe mladih ljudi, nego da se i tu upoznaju i da prenoseći jedan na drugoga dobra iskustva mogu zajednički učiniti da po njima Bog bude prisutan gdje ga nema.

Koliko ima Hrvatska svećenika teško je odgovoriti, ali može se reći da Krčka i Splitska biskupija imaju najviše klera, a u najtežem položaju nalaze se Zadarska nadbiskupija i Riječka nadbiskupija. Odmah poslije rata imali smo dosta zvanja, ali se i kod nas sjemeništa i novicijati polako prazne. Mala sjemeništa nalaze se u: Zagrebu, Pazinu, Splitu, Zadru. Ova su sjemeništa za dijecezanski kler, a pojedini redovi imaju svoja sjemeništa i novicijate: Selzijanci u Rijeci, Kapucini u Varaždinu, Jezuiti u Zagrebu, Franjevci u Zagrebu. Sada se nalazi u malim sjemeništim na području čitave Jugoslavije oko 800 sjemeništaraca. U Hrvatskoj se nalazi i jedno sjemenište za grkokatoličke svećenike, i to u Zagrebu. Jedini katolički fakultet je u Zagrebu, gdje studiraju budući svećenici ne samo Zagrebačke nadbiskupije nego i svih ostalih hrvatskih biskupija i mnogi redovnici. Postoje i Visoke Bogoslovne škole u: Rijeci, Splitu, Djakovu i Makarskoj. Studenti bogoslovije idu služiti redoviti vojni rok kao svaki drugi građanin Jugoslavije. Sve vjerske škole su privatne, a uzdržavaju se od dobrotvornih akcija bilo od strane naroda, bilo od strane svećenika i Caritasa. Uz teološke škole otvaraju se instituti za laike, za katehete i za crkvenu glazbu.

Redovnica u Hrvatskoj ima raznih redova od strogi Kontemplativnih (Karmelićanke) pa do novijih sekularnih sestara. Mnoge od njih pomažu župnicima u katehizaciji i karitativnom djelovanju. Po broju su najveće sestre Milosrdnice Sv. Vinka Paulskog (Zagreb), Srca Isusovoga (Rijeka), Školske sestre III. Reda Sv. Franje (Kloštar Ivanić), Dominikanke (Zagreb), Kćeri Božje ljubavi i druge.

Katolička štampa u Hrvatskoj doživljava sada osebniji procvat. Najčitaniji i sa najvećom tiražom je "GLAS KONCILA", izlazi dva puta u mjesecu u redovitoj nakladi od 170.000, a u velikim blagdanima dostiže i 230.000 primjeraka. Rado ga čitaju teisti i ateisti. Svojim pisanjem on je stvorio jednu novu klinu između katolika i pravoslava u Jugoslaviji. Urednici su svećenici.

"MALI KONCIL", mjesječnik za djecu, izlazi u 90.000 primjeraka, "kana", obiteljska revija, mjesječnik, izlazi u 80.000 primjeraka.

Poznati su još časopisi: *Orkva u Svijetu* (Split); *Bogoslovska Smotra* (Zagreb); *Služba Božja* (Makarska); *Sv. Cecilija* (Zagreb); *SVEŠCI-Kršćanska sadašnjost* (Zagreb); "A K S A" informativni bilten, tjednik (Zagreb).

Sva katolička štampa u Hrvatskoj živi isključivo od prodaje listova i časopisa, bez subvencija i oglasa i prodaje se u crkvama. Katolička štampa u Hrvatskoj je čisto religiozna, ne upliće se u politiku i neodvisna je od politike. Ona nastoji sabrati raspršenu dobrotu u prošlosti i sadašnjosti i sagrađiti novo pokazujući sve ljudske i religiozne vrednote, koje nas sve ljude spajaju.

Putovanja u hodočasna mjesta poznata po čitavom svijetu su slobodna. Turističke agencije više puta organiziraju hodočasnike u Rim, Lurd, Fatimu, Padovu. Svećenicima je dozvoljeno primati stranu literaturu, tako da su upoznati sa situacijom teološke misli u svijetu.

1966. godine bili su uspostavljeni kontakti između Vatikana i Jugoslavije, koji su bili prekinuti 1952., a 1970. godine uspostavljeni su potpuni diplomatski odnosi. Od tada vladaju bolji odnosi između Crkve i države. Najvažniji događaj vjerski za Hrvate u povijesti dogodio se je 19. VI. 1970., kad je papa Pavao VI. proglasio prvoga sveca Hrvata SV. NIKOLU TAVELIĆA. Bio je to veliki dan za crkvu u Hrvatskoj i za narod hrvatski, kad se našlo 20.000 tisuća Hrvata u Rimu.

Iza koncila pastoralni rad hrvatskih biskupa, svećenika i naroda usredotočen je na traženju kako da se Evandjelje i zaključci koncila i biskupske sinode oživotvore u jednoj specifičkoj zemlji.

A.K.

::::::::::::::::::::

J E S E N

::::::::::::::::::::

Anton Leopold

4 pjesme

Divlje guske

Visoko nad surin nebom
Divlje guske letu,
I gageću živo, bučno -
Črni trokut u svom kretu.

Hladna jesen dignula ih
Visoko nad tužno granje,
Pokrenuo im vjetar krila
Na nemirno putovanje.

Uznemirena je zemlja,
Uzdrmao ju dah jeseni,
Pomutilo se je nebo,
Raznahao se mlin vjetreni.

U daljine, u daljine - -
Cilj otvoren na tom putu.
Gagetanje u tom društvu,
Red i složnost u trokutu.

Mrazova sestrice

Ona se je posestrila
S bijelim hladnim mrazom,
Sred livade pojavila
Lilackin obrazom.

Sunce miga, vjetrić piri,
Oblaki se roju,
Plahi cvjetić lice širi,
Kažeć ljupkost svoju.

Narav žuti, drivlje drhće,
Vene vijenac zelen.
Mrazovac na vjetru prhće,
Nježni cvijet za jesen.

Tuga

Ako i radosti ima
 Na Životnom putu,
 Tuga uvijek dojde
 Nenadijano u hipu
 I kao hladan kamen
 Usadi se u dušu.

I od nje potahne sunce,
 Ugasu se zvijezde,
 Plamenčak uquine
 U gorkom mirisu
 Smrtnoga dima
 Lojeve sviće.

Tuga sjedne kao oblak,
 Kao kamen meteor,
 Gnjava srce,
 Raskida dušu,
 Suzami raznoči oči,
 Opsipa nas pepelom.

Ipak neka klonut,
 Ne prosjedi se u ponor
 Ukočene bezpomoćnosti.
 Pokusi otvorit oči,
 Išći trak svitline,
 Za njega pograbi -
 U njen je ufanje.

Črljena divojka

Črljena divojka
 u kričećoj opravi
 probila je maglu.

Svaka druga farba
 bi se zatopila
 u toj neprovidnoj
 sapunici.

Črljeno šušnji
 črljeno romoni
 črljeno miriše
 črljeno važiglje
 melankoliju
 neprovidne mutnine.

Koraki odjekuju
 srce kuca -
 broji hipe.
 Tijelo se žari
 mladost pjevucka
 prkoseći osamljenosti
 melankoliji
 maglene jeseni.